

У світлі методичних досліджень

УДК 378.016:821.161.2]:008:614.253.4

DOI: 10.31471/2304-7402-2019-3(55)-205-213

ПІДРУЧНИК З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ – ДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТА-МЕДИКА

С. М. Луцак, А. В. Ільків

*Івано-Франківський національний медичний університет;
кафедра мовознавства; 76018, м. Івано-Франківськ, вул. Бандери, 77;
тел. +380(342)52-10-16*

Статтю присвячено проблемі формування професійної мовленнєвої компетентності студентів-іноземців медичних спеціальностей у процесі вивчення ними української мови. Ефективність такого навчання найбільшою мірою залежить від цілеспрямованого й послідовного врахування перспективи розвитку професійно зорієнтованого мовлення у структурі навчального матеріалу підручників з дисципліни «Українська мова як іноземна». Аналіз наявних в освітньому просторі України підручників і посібників з української мови для студентів-іноземців переконує, що вони не завжди відповідають сучасним методичним концепціям і не повною мірою задовольняють освітній запит щодо наскрізної професійної спрямованості комунікативного матеріалу. Зазначену прогалину покликаний заповнити у сфері закладів вищої освіти МОЗ України т.зв. міжкафедральний підручник з української мови як іноземної, підготовлений авторським колективом однопрофільних кафедр з ініціативи опорної кафедри мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету та поданий до друку у видавництво «Медицина».

У статті детально проаналізовано основні концептуальні вектори, методичні підходи та структуру викладу матеріалу в новому підручнику з «Української мови як іноземної» для студентів закладів вищої освіти МОЗ України. Визначено, що пріоритетним завданням укладання підручника стало формування в іноземних студентів-медиків комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної та передусім професійно зорієнтованої компетентностей, що забезпечать уміння

ефективно використовувати українську мову в різноманітних ситуаціях навчально-побутового та фахового спілкування. У процесі підготовки підручника авторський колектив визначив одними з основних комунікативно-діяльнісний та компетентнісний підходи, що ґрунтуються на використанні змодельованих ситуацій задля розвитку мовленнєвих навичок майбутнього лікаря, зокрема ведення діалогу з пацієнтом. Послідовно в підручнику дотримано принцип системності при підготовці завдань з усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності (читання, письма, аудіювання, говоріння) та в розподілі лексичного і власне комунікативного матеріалу відповідно до профілю навчання, що засвідчує реалізацію принципу адаптації навчальних матеріалів до комунікативних потреб студентів-медиків.

Ключові слова: підручник, концепція, дидактичні принципи, іноземний студент-медик, професійне спілкування, мовленнєва компетенція.

Постановка проблеми. Методика викладання української мови як іноземної вважається порівняно новим напрямом української лінгводидактики, адже лише зі здобуттям Україною незалежності та закріпленням за українською мовою статусу державної дисципліни «Українська мова як іноземна» ввійшла до університетських курсів. Оскільки методика викладання української мови як іноземної – це наука теоретична, то саме підручники і посібники реалізують цю теорію на практиці. Сучасна дидактика справедливо називає підручник дидактичною моделлю реалізації принципів та підходів до навчання, моделлю формування професійної компетенції студента. У цьому контексті цілком слушною нам видається думка Н. Ушакової, яка називає процес вивчення іноземної мови складним психологічним процесом, виокремлюючи в ньому «тріаду» «викладач – підручник – студент», тобто, по суті, відводить підручнику ключову роль в комунікативній взаємодії між викладачем та студентом [7, с. 12].

Аналіз досліджень. Історія укладання підручників з української мови як іноземної розпочинається із закордонного видання Єви Хонор «Українська мова: самостійне навчання для початківців» (1946) та навчальних книг Г. Луцького і Я. Рудницького (1949), Е. Шклянки (1949), Ю. Стецишина (1951) [4, с. 18]. Тривалий час укладання таких підручників перебувало в силовому полі методики викладання іноземних мов (російської, англійської, німецької, французької), при цьому найбільший вплив на викладання дисципліни мала саме російська мова. Цей вплив можна пояснити з двох позицій: по-перше, російська мова до проголошення української незалежності займала домінуючі позиції в освітній системі, по-друге, генетична спорідненість російської та української мов визначала цей вектор впливу. Однак сьогодні можемо констатувати, що методика викладання української мови як іноземної розвивається власним шляхом, хоча, як слушно зауважує С. Палінська,

«в Україні поки що не існує централізованого закладу, який займається проблемами розробки принципів викладання української мови як іноземної, тому теоретичні напрацювання з цієї теми, а також прикладні навчально-методичні розробки (підручники, посібники з УМІ) в основному мають фрагментарний і спорадичний характер» [5, с. 105].

За останнє десятиліття для студента-іноземця видано низку підручників і посібників, в яких реалізовано комунікативний та культурологічний підходи до навчання (В. Лебович, И. Осипова «Доброго дня, Україно!» (Будапешт, 2006), М. Джура «Вивчаймо українську мову!» (2007), Л. Антонів, О. Туркевич «Мій Львів» (2013); С. Дербя «Знайомство з Україною» (2012); І. Ключковська «Мандрівка Україною: навчальний посібник з української мови як іноземної (рівень В2)» (2012); Г. Швець «Знайомтеся: Київ» (2011)) та інші. Українознавчою концепцією відзначаються підручники О. Палінської, О. Туркевич «Крок-1» (Львів, 2011), «Крок-2» (2014), О. Палінської, О. Качали «Автостопом по Україні. Українська мова як іноземна. Рівень С1» (2014), М. Бурак «Яблуко»: підручник із української мови як іноземної (Львів, 2014, 2017).

Мета – описати основні вектори концепції міжкафедрального підручника з української мови для іноземних студентів-медиків як дидактичну модель формування соціокультурної і професійної мовної компетенції.

Виклад основного матеріалу. Для студентів-іноземців медичних спеціальностей вивчення української мови як іноземної є одним із важливих інструментів формування професійної компетентності, тому укладання підручників для майбутніх медиків вимагає врахування перспективи розвитку професійно зорієнтованого мовлення. Оскільки наявні підручники не повною мірою могли задовольнити цей освітній запит, опорною кафедрою мовознавства Івано-Франківського національного медичного університету було ініційовано укладання такого підручника, визначивши пріоритетним завданням формування в іноземних студентів-медиків комунікативної, лінгвістичної, соціокультурної та фахово зорієнтованої компетентностей, що забезпечать уміння ефективно використовувати українську мову в різноманітних ситуаціях соціального, навчально-академічного та фахового спілкування. Підручник складається із двох книг, перша з яких є універсальною для всіх спеціальностей, адже ґрунтується на формуванні соціокультурної компетенції іноземця. Основне завдання першої книги підручника – сформувані в іноземних студентів такі компетентності, що забезпечать уміння ефективно використовувати українську мову в різноманітних ситуаціях спілкування на етапі їх первинної адаптації в українськомовному середовищі. Добір матеріалу здійснено в межах визначених програмою сфер спілкування і тем, де мовні, мовленнєві й ілюстративні засоби демонструють можливість його використання в реальних умовах та покликані задовольнити комунікативні потреби студентів.

Друга книга адресована студентів-медику, бо головне її завдання – сформуванню професійну мовленнєву компетенцію іноземця. Змістові особливості другої книги зводяться до таких ключових аспектів, як професійне медичне спрямування лексичного матеріалу, включення в структуру кожного підрозділу заняття у форматі рольової гри «лікар – пацієнт», спрямованого на формування і розвиток монологічного на діалогічного мовлення студентів-медиків; перекладний словник медичних термінів у кінці кожного блоку навчального матеріалу.

Використання методу рольової гри через особливість «перевтілення» іманентно передбачає фактор емоційності. Окрім формування навичок ведення професійного діалогу лікаря з пацієнтом, рольова гра розвиває комунікативні здібності, виховує почуття впевненості в собі, мотивує до навчальної діяльності, підвищує рівень мовної практики та «руйнує» комунікативні бар'єри. Тому, на нашу думку, метод рольової гри на заняттях з української мови як іноземної – це один із головних методів реалізації комунікативно-діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до навчання, а також дієвий інструмент формування професійної компетентності майбутнього медика.

Авторами міжкафедрального підручника стали фахівці однопрофільних кафедр ЗВО МОЗ України, зокрема опорна кафедра Івано-Франківського національного медичного університету (С.М. Луцак, А.В. Ільків, О.І. Криницька, Н.І. Трефяк, Г.Я. Іванишин, О.А. Федорова), Буковинського державного медичного університету (А.В. Аністратенко, Ю.М. Руснак, М.В. Цуркан), Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова (Г.Л. Василенко, Л.Т. Тищенко, Т.Д. Полиця), Запорізького державного медичного університету (К.І. Гейченко, Л.В. Даниленко, Н.О. Коновальчук, О.А. Агіна, О.Д. Турган, Т.В. Шадрина, Г.О. Звягіна), Національного медичного університету імені О.О. Богомольця (Н.П. Литвиненко, Н.В. Місник), Сумського державного університету (Л.В. Біденко, Ю.О. Кліпатська).

Формуючи концепцію підручника, авторський колектив ставив перед собою завдання створити навчальний продукт, що стане основним «помічником» викладачеві у процесі формування соціокультурної та професійної компетенції студента-медика, сприятиме розвитку особистості, творчого мислення, створюватиме в свідомості іноземця нову мовну картину світу, а також відповідатиме сучасним методам й організаційним формам навчання.

Зміст дисципліни у підручнику виписано відповідно до головних стратегічних напрямів її вивчення – т.зв. змістових ліній (мовленнєвої, мовної, соціокультурної, діяльнісної, або стратегічної).

У процесі підготовки підручника авторський колектив визначив одним із основних комунікативно-діяльнісний та компетентісний підходи, що ґрунтується на використанні змодельованих ситуацій задля розвитку мовленнєвих навичок іноземця, тобто об'єктом навчання є мов-

леннева діяльність в усіх її видах. Отже, відповідно до Державних стандартів вивчення іноземної мови, пріоритетною є комунікативна змістова лінія. Наповнення мовленнєвої компетенції, у порівнянні зі змістом загальноосвітніх стандартів з української мови як іноземної, адаптовано до специфіки вищих медичних навчальних закладів.

Загальна концепція підручника відповідає основним положенням таких національних та міжнародних нормативно-правових актів, як:

1. Закону України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року (стаття 7 «Мова освіти», зі змінами, внесеними згідно із Законами № 2657-VIII від 18.12.2018, ВВР, 2019, № 5, ст.33, № 2661-VIII від 20.12.2018. Він передбачає викладання навчальних дисциплін іноземною мовою для іноземних громадян, а також обов'язкове вивчення такими студентами державної мови як окремої навчальної дисципліни.

2. Загальноєвропейським рекомендацій з мовної освіти – CEFR.

3. Концепції мовної підготовки іноземців у ЗВО України, згідно з якою необхідність оптимізації навчання іноземців мови вимагає співвіднесення чинних програм з української мови з загальноєвропейськими компетенціями володіння іноземними мовами Common European Framework of Reference (CEFR).

4. Наказу МОН України від 18.08.2016 року № 997, який регламентує обов'язковість вивчення державної мови іноземними студентами й аспірантами.

5. Загальноосвітнім стандартам з української мови як іноземної, затверджених наказом МОН України від 24.06.2014 р., які передбачають такі рівні викладання дисципліни: А1 – Початковий рівень, А2 – Базовий рівень; В1 – I середній, В2 – II середній рівень; С1 – Професійний рівень.

6. Державним стандартам вищої освіти (у т.ч. «Стандартизованим вимогам до рівнів володіння українською мовою як іноземною», затверджених Колегією МОН України 22.05.2018 р., протокол № 5/1-7), які визначають основним завданням навчання іноземної мови формування в студентів комунікативної компетенції, умінь і навичок мовленнєвої взаємодії в усній і письмовій формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм комунікативної поведінки в різних сферах і ситуаціях.

Концепція укладання підручника з української мови як іноземної ґрунтується на дотриманні таких принципів дидактики, як систематичність, послідовність, наступність, наочність, засвоюваність, комунікативність, здатність забезпечити діалог іноземного студента з книгою; комплементарність, тобто можливість його доповнення додатковими засобами навчання; моделювання ситуативності навчання; автономність, що дає змогу розглядати підручник як самодостатню систему.

Основними структурними одиницями кожного розділу є тематичні блоки (підрозділи). Вони, у свою чергу, діляться на заняття. Структурні межі занять є умовними і визначаються підтемами, включеними у тематичний блок. Кожен тематичний блок містить відповідну кількість за-

нять, завдання для самостійної роботи студентів, словник активної лексики. Завершує підручник граматичний довідник та словник лінгвістичних термінів. Як додаток, подано аудіоскрипт до завдань на слухання. У підручнику, крім основного тексту, передбачено т.зв. «апарат орієнтування» – вступ, зміст та система піктографічних позначень основних типів завдання, лексичний мінімум до кожного заняття.

Комплекс лексико-граматичних вправ підручника спрямований на формування практичних вмінь і навичок усного та писемного мовлення у сфері професійної діяльності лікаря, опанування базового словника медичних термінів; вміння вести професійний діалог з пацієнтом, дискутувати на загальнонаукові і власне медичні теми. Крім того, у структурі підручника передбачено завдання на розвиток основних мовленнєвих навичок (говоріння, читання, слухання і письмо). Оскільки рівень підготовки іноземних студентів часто різниться в межах навчальної групи, то цілком логічно, що в підручнику передбачено завдання різного рівня складності. Основними видами завдань є лексичні, граматичні, дотекстові, післятекстові вправи, текстове завдання, вправи на аудіювання, розвиток монологічного і діалогічного мовлення, письма. Крім того, наприкінці кожного заняття передбачено завдання для контролю, а також блок завдань, розрахованих на самостійну позааудиторну роботу студента.

Кожне окреме заняття підручника є текстоцентричною моделлю, тобто текст як продукту лінгводидактики виступає центром формування комунікативної компетенції студента, акумулюючи в собі ядро лексичного мінімуму теми. Крім того, у кожному занятті передбачено систему дотекстових і післятекстових вправ, які готують студента до сприйняття тексту та перевіряють рівень рецептивності студента після прочитання й опрацювання тексту. Тексти підручника, зокрема Книги II, адаптовані до комунікативних потреб майбутнього медика.

У підручнику представлено навчальні тексти трьох видів:

а) основні, що містять ядро лексико-граматичного мінімуму; Ефективність використання «основного тексту» як засобу формування комунікативної компетентності можлива при таких умовах: адаптація тексту до відповідного мовного рівня студента, оптимальна для розуміння тексту кількість слів і співвідношення відомої та нової лексики, використання активного (навіть найчастотнішого) словникового складу мови, сюжетність тексту або ж використання тексту із «відкритим» фіналом для продовження студентами, вставлення у текст його фрагментів тощо.

б) додаткові, які охоплюють цікаву науково-популярну інформацію, факти з біографій відомих лікарів, в тому числі Нобелівських лауреатів у галузі медицини, історії успіху окремих особистостей, наукові відкриття, які змінили хід історії медицини тощо. Наприклад:

Історія успіху Вернера Форсмана

Кажуть, лише сміливі досягають успіху! Історія Вернера Форсмана – це історія успіху. Він зробив революцію у кардіології. У 1928 році

вчений спробував ввести собі в серце катетер. Усі його колеги були переконані, що серце зупиниться. Але треба вірити в те, що робиш! Перша спроба була невдалою, бо його асистент злякався і втік, тому катетер не дійшов до серця. Через рік Вернер самостійно ввів собі катетер у серце і сам зробив рентген, щоб переконатись у власному успіху.

За цей винахід Вернер Форман разом із двома американськими вченими в 1956 році отримав Нобелівську премію. Його успіхам заздрили, але чи кожен міг би так ризикувати своїм життям заради життя своїх пацієнтів?

в) міні-тексти для дискусій, що містять проблемне питання. Найбільш ефективними способами формування дискусійних тем вважаємо такі, як альтернативне запитання, використання «філософем», крилатих фраз, прислів'їв, подання «навідної» наукової інформації, наприклад:

1. *Учені говорять: «Не око бачить, не вухо чує, не ніс відчуває, а мозок!». Як це зрозуміти?*
2. *Чому в людини два вуха, але один рот?*
3. *Поцілунок – це не лише прояв ваших щирих почуттів, але й обмін близько 300 різновидами бактерій. Отже, поцілунок – це велика небезпека, чи не так! Ви погоджуєтесь із цією думкою?*

Навчальний матеріал підручника охоплює всі основні рівні мови: фонетичний, словотвірний, морфологічний, граматичний, стилістичний, фразеологічний та синтаксичний. Великим емоційним потенціалом наділені фразеологізми, прислів'я та приказки, адже за своєю суттю вони є своєрідними «згустками емоцій», репрезентантами мовної картини світу. Для студентів-медиків важливо відбирати професійно забарвлені фразеологізми або ж фразеологізми, пов'язані із частинами тіла. Наприклад, при вивченні комунікативної теми «Органи дихання» пропонуємо такі типи вправ на освоєння фразеологічного рівня української мови:

Прочитайте фрази з першої колонки. Знайдіть те саме значення у другій колонці. Введіть фрази в речення.

<i>друге дихання</i>	<i>бути дуже тихо</i>
<i>затаїти дихання</i>	<i>дратуватись</i>
<i>полум'ям дихати</i>	<i>втомитись</i>
<i>ледве дихати</i>	<i>приплив нових сил</i>
<i>на одному диханні</i>	<i>не могли вільно дихати</i>
<i>забити дух (дихання)</i>	<i>швидко, енергійно</i>
<i>на ладан дихати</i>	<i>розчаруватись</i>
<i>занепасти духом</i>	<i>бути при смерті</i>

Особливу увагу автори підручника зосередили на візуалізації навчального процесу, тому запропоновані малюнки і схеми сприяють вивченню нових слів, їх правильному розумінню. Вони є складовою завдань на зразок: «Підпишіть картинки», «Позначте на малюнку...» тощо.

Завдання на аудіювання розроблено у формі аудіоматеріалів та завдань тестового формату, аудіоматеріали начитано на електронний носій, який входить в комплект підручників і дозволить студентів сприймати українську мову на слух як на занятті, так і в позааудиторний час.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, основними векторами концепції міжкафедрального підручника з української мови як іноземної є домінування комунікативно-діяльнісного та компетентісного підходів до навчання; зорієнтованість змістового наповнення на англійськомовних студентів I-III курсів ЗВО МОЗ України; дотримання принципу системності при підготовці завдань з усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письмо); збереження автентичності матеріалів та їх адаптація до комунікативних потреб студентів-медиків; домінування професійного підходу при укладанні підручника з орієнтацією на розподіл лексичного матеріалу відповідно до профілю навчання.

Література

1. Бандрівський, Ю.Л. (2014). Особливості педагогічного спілкування з іноземними студентами в українських вищих навчальних закладах. Вісник проблем біології і медицини. 3, Т. 2 (111), 50-53.
2. Еджиес С. Емре (2015). Педагогічні умови формування професійно комунікативної компетентності студентів-іноземців у ВНЗ. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 4 (48), 321-325.
3. Загальноосвітній стандарт з української мови як іноземної (рівні А1, А2, В1, В2, С1). URL: <http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/1410876247/> (дата звернення: 01.05.2019).
4. Кочан І. (2012). Становлення і розвиток методики викладання української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української як іноземної. Вип. 7. Львів, 17-23.
5. Палінська О. (2012) Принципи оптимізації роботи на занятті з української мови як іноземної. Българска украинистика. Брой 1. 104-115.
6. Стандартизовані вимоги до рівнів володіння українською мовою як іноземною, затверджені Колегією МОН України 22.05.2018 р. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/doradchi-organi/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-2018> (дата звернення: 01.05.2019).
7. Ушакова Н. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Н. Ушакова, В. Дубічинський, О. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки / [ред. кол.: Л. М. Черноватий (голов. ред.) та ін.]. – Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2011. – Випуск 19. – С. 136-146.

Стаття надійшла до редакційної колегії 3.04.2019 р.

Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Бистровим Я. В.

**UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE MANUAL
AS A DIDACTIC MODEL OF SOCIAL, CULTURAL
AND PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION
FOR A MEDICAL STUDENT****S. M. Lustak, A. V. Ilkiv***Ivano-Frankivsk National Medical University;
76018, Ivano-Frankivsk, Bandera str., 77; ph. +380(342)52-40-16*

The article deals with the problem of professional communicative competence development in foreign students of medical specialties while their learning of the Ukrainian language. Teaching effectiveness mostly depends on purposeful and consistent consideration of the prospects of professionally oriented communication development in the structure of educational content of the textbooks in the subject «Ukrainian as a Foreign Language». Review of the available textbooks and manuals in the Ukrainian Language for foreign students have proved that they don't always meet modern methodical concepts and don't fully satisfy educational demand in the comprehensive professionally oriented communicative material. Nation wide textbook in Ukrainian as a Foreign Language, compiled by the composite authors of one-field departments on the initiative of the Reference Department of Linguistics of Ivano-Frankivsk National Medical University and filed for publication to the printing house «Medicine», is aimed to fill in the mentioned above gap in the scope of higher educational institutions of the Ministry of Health of Ukraine.

The fundamental conceptual framework, methodical approaches and material presentation in the novel textbook “Ukrainian as a Foreign Language” for the students of higher educational institutions of the Ministry of Health of Ukraine have been analyzed in this article. It has been proved that the aim of the textbook is developing in foreign medical students of communicative, linguistic, sociocultural and professionally oriented competence thus ensuring the efficient use of the Ukrainian language in various situations of educational, social and professional communication. In the process of textbook compilation, the composite authors have defined communicative e pragmatic and competent approaches, which are based on the application of simulated situations, i.e. doctor-patient conversation, as the principle ones for the development of future doctors' communicative skills.

While elaborating the tasks in all types of speech activity (reading, writing, listening, and speaking) and distributing vocabulary and communicative material in conformity with the education specialty, the textbook authors have adhered to the principle of successive consistency thus assuring implementation of the principle of adjustment of the training content to the communicative needs of the medical students.

Key words: *textbook, concept, didactic principles, foreign student-physician, professional communication, speech competence.*